

Ireneusz Pękalski

"Il matrimonio nel nuovo Codice di Diritto Canonico, Annotazioni di diritto sostanziale e processuale", T. 1, Padova 1984 : [recenzja]

Prawo Kanoniczne : kwartalnik prawno-historyczny 28/3-4, 300-304

1985

Artykuł został zdigitalizowany i opracowany do udostępnienia w internecie przez Muzeum Historii Polski w ramach prac podejmowanych na rzecz zapewnienia otwartego, powszechnego i trwałego dostępu do polskiego dorobku naukowego i kulturalnego. Artykuł jest umieszczony w kolekcji cyfrowej bazhum.muzhp.pl, gromadzącej zawartość polskich czasopism humanistycznych i społecznych.

Tekst jest udostępniony do wykorzystania w ramach dozwolonego użytku.

nie przyswojenia metody lektury i interpretacji odnośnych kanonów kodeksowych (por. s. 3), został w pełni osiągnięty przez autorów przedstawionej tu publikacji. Jednocześnie należy sobie życzyć, by w najbliższej przyszłości ukazały się także fachowe opracowania na temat nowego prawa instytutów świeckich i stowarzyszeń życia apostołskie-go, o których mowa w trzeciej części Księgi o Ludzie Bożym.

Ks. Ireneusz Pękalski

Il matrimonio nel nuovo Codice di Diritto Canonico, Annotazioni di diritto sostanziale e processuale, t. I, Studi giuridici, Libreria Gregoriana Editrice, Padova 1984, ss. 265.

Promulgacja nowego Kodeksu Prawa Kanonicznego dała impuls do opracowania licznych komentarzy dotyczących bądź to całości zbioru Jana Pawła II, bądź też poszczególnych jego części. Pośród tychże opracowań na uwagę zasługuje praca zbiorowa trzech znanych kanonistów: Zenona Grocholewskiego, biskupa tytularnego Agropoli, sekretarza Najwyższego Trybunału Sygnatury Apostolskiej, Mario Francesco Pompedda, prałata Audytora Roty Rzymskiej i Cesare Zaggia, Wilkariusza Sądowego Kościelnego Trybunału Regionu Triveneto. Praca ta, stanowiąca pierwszy tom *Studiów prawniczych (Studi giuridici)* wydawanych przez *Libreria Gregoriana Editrice* staraniem kanonistów przede wszystkim regionu Triveneto, a także innych ośrodków północnych Włoch, jest owocem sympozjum pracowników kościelnych trybunałów wspomnianego wyżej regionu. Odbył się on w Torreglia (Padwa) w dniach od 20 do 22 września 1983 r.

Powyzszy pierwszy tom *Studiów prawniczych* — zgodnie z zamierzeniami autorów — nie stanowi wyczerpującego opracowania wybranych zagadnień z zakresu materialnego i formalnego prawa małżeńskiego, ale — jak głosi jego podtytuł — zawiera uwagi, niekiedy bardzo ogólne, do poszczególnych norm kodeksowych omawianych przez uprzednio wymienionych kanonistów.

Całość pracy, składająca się z trzech relacji, poprzedzona jest prezentacją napisaną przez patriarchę Wenecji kardynała Marco Cè, przewodniczącego Konferencji Biskupów Regionu Triveneto (ss. 11—12). Na końcu tomu, w charakterze dodatku, przedstawiono krótką notę na temat historii spotkań kanonistów regionu Triveneto w latach 1970—1983 oraz zamieszczono łaciński tekst kanonów kodeksowych odnoszących się do materialnego prawa małżeńskiego (kanony 1055—1165, s. 245—265).

Przedstawiane tu relacje rozpoczyna referat Mario Francesco Pompeddy, który stanowi komentarz do VII tytułu I części księgi o kościelnej posłudze uświęcania (*Annotazioni sul diritto matrimoniale nel*

nuovo Codice canonico, ss. 13—165). Jednakże autor nie omawia w swoim referacie całego prawa małżeńskiego, ale komentuje wybrane zagadnienia dotyczące zgody małżeńskiej i przeszkód.

W wprowadzeniu do swych uwag Pompedda analizuje w sposób ogólny paragraf 1 kanonu 1057. Posiada on charakter doktrynalny i zawiera definicję konsensu małżeńskiego jako źródła powstania trwałej wspólnoty małżeńskiej. Autor zwraca przy tym uwagę na fakt, że nowy Kodeks nie rozstrzygnął niejasności terminologii stosowanej przez prawo kanoniczne w odniesieniu do zdolności, względnie niezdolności danej osoby do zawarcia małżeństwa, a także — co ściślej łączy się z tym zagadnieniem — do ważnego wyrażenia zgody małżeńskiej. Kodeks w odniesieniu do przeszkód małżeńskich posługuje się terminem *inhabilitas*, gdyż czynią one daną osobę niezdolną do ważnego zawarcia ślubu. Co się zaś tyczy konsensu małżeńskiego, w kanonie 1095 użyto terminu *incapacitas* (a ściślej mówiąc przymiotnika *incapax*), który oznacza niezdolność danej osoby do ważnego wyrażenia zgody małżeńskiej. Przy czym — jak słusznie podkreśla Pompedda — obydwie rodzaje niezdolności bezpośrednio dotyczą konkretnej osoby, która nieważnie zawiera związek małżeński, a nie odnoszą się — jak na to wskazywałyby układ norm kodeksowych — do abstrakcyjnie pojmowanego samego aktu psychologicznego wyrażenia zgody małżeńskiej. Ujęcie przez autora zgody małżeńskiej w aspekcie podmiotowym i przedmiotowym stanowi o podziale całej relacji na dwa zasadnicze rozdziały, poprzedzone kilkoma ogólnymi uwagami na temat wyżej wyszczególnionych dwóch aspektów zgody małżeńskiej.

Rozdział pierwszy (ss. 25—95) zatytułowany *Konsens — podmiot (Consenso — soggetto)* w sposób pozytywny omawia poszczególne wady zgody małżeńskiej, a więc w kolejnych punktach przedstawia się konieczność wystarczającego używania rozumu (ss. 27—41), proporcjonalnego rozeznania wartościującego (ss. 41—50), minimum wiedzy o naturze małżeństwa (ss. 50—55), konieczność wolności od błędu co do osoby lub jej przymiotu (ss. 55—60), a także wolność od podstępstwa (ss. 60—68), od błędu co do istotnych przymiotów małżeństwa determinującego wolę do działania (ss. 68—72), konieczność istnienia zgodności między wewnętrzną zgodą a zewnętrznym wyrażeniem woli (ss. 80—88) i konieczność wolności od zewnętrznego przymusu (ss. 88—93). Pierwszy rozdział kończy się omówieniem zasady domniemania na korzyść konsensu, o którym stanowią kanony 1100, 1107 i 1162, a także komentarzem prawnym do norm o różnych formach wyrażenia zgody małżeńskiej (kanony 1104—1106).

Spośród wyżej wymienionych zagadnień na szczególną uwagę zasługuje punkt piąty omawiający tzw. błąd podstępnie wywołany (*error dolosus*), który stanowi nowość w systemie kościelnego prawa małżeńskiego.

Ponadto należy podkreślić punkt drugi (ss. 41—50), w którym autor szeroko omawia zagadnienie konieczności występowania u kontrahentów odpowiedniego rozeznania wartościującego (*discretio iudicii*). Jak wiadomo termin ten, stanowiąc owoc rozwoju jurysprudencej Roty Rzymskiej, doczekał się wielu fachowych opracowań. Jednakże wydaje się, że w dalszym ciągu niejasne pozostają okoliczności, w których brak odpowiedniego rozeznania istotnych praw i obowiązków małżeńskich powoduje nieważność małżeństwa. Pompedda posługując się terminem „*discretio iudicii*”, zdaje się zakładać znajomość tegoż pojęcia u swoich czytelników, dlatego też nie podaje jego wyczerpującej definicji. Szerokie doświadczenie prawnokanoniczne, zdobyte zwłaszcza przy okazji pracy w Rocie Rzymskiej, dawały autorowi możliwość podania — przynajmniej w formie przykładów — źródeł, przyczyn braku odpowiedniego rozeznania wartościującego w konkretnym przypadku. Jednakże czytelnik tejże relacji nie znajdzie żadnej uwagi na wyżej wspomniany temat, o jakże doniosłym praktycznym znaczeniu dla pracowników diecezjalnych trybunałów.

Drugi rozdział omawianej tu rozprawy (ss. 97—138) nosi tytuł: *Konsens — przedmiot (Consenso — oggetto)* i omawia następujące zagadnienia: prawne ujęcie przedmiotu konsensu (ss. 113—126), przedmiot konsensu jako minimum wiedzy wymaganej u kontrahentów (ss. 127—128) i zakres przedmiotu konsensu w odniesieniu do zdolności podjęcia istotnych obowiązków małżeńskich (ss. 129—138). Trzy kolejne punkty tegoż rozdziału poprzedza ogólne wprowadzenie na temat samego pojęcia przedmiotu konsensu małżeńskiego (ss. 97—113). Powyższe analizy autora posiadają zasadniczo charakter doktrynalny, stanowiąc niejako podsumowanie dotychczasowej nauki prawnej w tej materii.

Pewną wątpliwość budzi umieszczenie w omawianym tu rozdziale problematyki związanej z minimum wiedzy wymaganej przez prawo do ważnego zawarcia małżeństwa. Wydaje się, że autor po raz wtóry, ale być może z innego punktu widzenia, przedstawia to co już wyjaśnił w trzecim punkcie pierwszego rozdziału (por. ss. 50—55).

Jak już wspomniałem na początku, relacja Pompeddy jest podzielona na dwie części. Pierwszą z nich przedstawiłem wyżej, obecnie należy pokrótce omówić treść drugiej części o przeszkodach.

Autor podejmując rozległą problematykę przeszkód małżeńskich, ogranicza się do podania ogólnych wyjaśnień takich zagadnień, jak np. dyspensowanie od przeszkód, osoby uprawnione do wydawania zakazu wstępowania w związki małżeńskie itp. (ss. 141—147) oraz do krótkiego omówienia przeszkody wieku (ss. 149—151) i do szerszego przedstawienia przeszkody impotencji (ss. 153—165). Wybór dokonany przez autora wydaje się być bardzo dyskusyjny. Należy sądzić,

że było by rzeczą ze wszech miar pożyteczną omówić wszelkie zmiany wprowadzone przez prawodawcę w tej materii.

Autorem drugiej relacji, dotyczącej nowości w kanonicznym prawie procesowym (ss. 167—201), jest biskup Zenon Grocholewski, kanonista znany w Polsce z wielu publikacji, które ukazały się zwłaszcza na łamach kwartalnika *Prawo Kanoniczne*.

Omawiana tu rozprawa podzielona jest na trzy rozdziały poprzedzone krótkim wprowadzeniem (s. 169).

Rozdział pierwszy (ss. 171—181), składający się z trzech punktów, przedstawia w sposób ogólny nowe rodzaje procesów kanonicznych, a mianowicie: procedurę stosowaną przy rekursach administracyjnych (ss. 171—175), ustny proces sporny (ss. 175—179), proces o separację małżonków (ss. 179—180), o domniemaną śmierć małżonka (s. 180) i procedurę dotyczącą uzyskania dyspensy apostołskiej od małżeństwa niedopełnionego (s. 180—181). Trzy ostatnie, spośród wyżej wymienionych procesów, nie są absolutnie nowe w praktyce i w teorii prawa kościelnego. Ich nowość wynika jedynie z faktu, że Kodeks z 1917 roku nie zawierał w tej materii żadnych norm prawnych.

Rozdział drugi (ss. 183—185), stosunkowo bardzo krótki, przedstawia strukturę i podział kodeksowej księgi o procesach. Pierwszy punkt tegoż rozdziału omawia zmiany wprowadzone przez nowy Kodeks, a polegające na pominięciu pewnych rodzajów kanonicznych procesów (np. beatyfikacji i kanonizacji) lub na innej „lokalizacji” procesów zachowanych z dawnego Kodeksu (niektóre z nich posiadają obecnie nową nazwę, np. termin „procesy specjalne”, o których mowa w kanonach 1671—1716, odnosi się do dawnego tytułu *de peculiaribus normis in certis quibusdam iudiciis servandis*).

W drugim punkcie autor przedstawia nowy podział księgi VII.

Ostatni — trzeci — rozdział omawia zmiany w kanonicznym procesie (ss. 187—198). W siedmiu punktach autor relacjonuje niektóre nowości dotyczące kolejno: kanonów o postępowaniu sądowym w ogólności, o zwyczajnym procesie spornym, o stwierdzeniu nieważności święceń, o sposobach uniknięcia procesów, o procesie karnym i o procedurze stosowanej przy usuwaniu lub przenoszeniu proboszczów.

W zakończeniu autor umieszcza dziesięć ogólnych stwierdzeń charakteryzujących nowe prawo procesowe.

Całość stanowi — zgodnie z tytułem — ogólny „rzut oka” na prawo procesowe zawarte w księdze VII zbioru Jana Pawła II. Tak więc należy się spodziewać, że w przyszłości specjaliści z tej dziedziny prawa kanonicznego przedstawią szersze omówienie spraw jakże ważnych dla pracy organów administracyjnych i trybunałów kościołów lokalnych.

Ostatnia relacja, której autorem jest Cesare Zaggia, nosi następujący tytuł: *Przebieg procesu w sprawie małżeńskiej według nowego Kodeksu Prawa Kanonicznego* (ss. 203—242). Całość podzielona

na pięć rozdziałów, poprzedzona jest jednostronicowym wstępem. W kolejnych rozdziałach autor omawia: fazę wstępną procesu małżeńskiego (ss. 207—211), rozwiązanie sporu, czyli uzgodnienie wątpliwości (ss. 213—215), poszczególne elementy postępowania dowodowego, a mianowicie przesłuchanie stron, dokumenty, zeznania świadków, opinie biegłych (ss. 217—226), zakończenie procesu: publikacja akt, *conclusio in causa*, dyskusja sprawy, wydanie wyroku (ss. 227—234) oraz zaczepienie wyroku lub apelacja (ss. 235—239).

Swoją relację Cesare Zaggia kończy uwagą o prawno-dyszpasterskim stylu nowego Kodeksu (ss. 241—242).

Wydaje się, że powyższa prezentacja przebiegu procesu małżeńskiego bez wątpienia daje ogólną orientację w tak ważnej dziedzinie życia kościelnego, jaką stanowią diecezjalne trybunały. Jednakże pracownicy tychże instytucji chcieliby mieć jak najszybciej do dyspozycji pełne omówienie całości formalnego prawa małżeńskiego. Stąd też czekają nie tylko na nowe opracowanie instrukcji *Provida Mater*, ale także spodziewają się, że specjaliści z dziedziny prawa procesowego w najbliższym czasie dostarczą im jasnych i wyczerpujących komentarzy. Dopóki to nie nastąpi, winni się zapoznać z ogólnymi opracowaniami tego typu, jak omówiona tu praca zbiorowa o małżeństwie w nowym Kodeksie Prawa Kanonicznego.

Ks. Ireneusz Pękalski

Günter Virt, Epikie — verantwortlicher Umgang mit Normen. Eine historisch-systematische Untersuchung zu Aristoteles, Thomas von Aquin und Franz Suarez, Matthias-Grünwald-Verlag, Mainz 1983, ss. 299 in 8°.

Pod tym tytułem ukazała się rozprawa habilitacyjna autora jako 21. tom *Tübinger theologische Studien*. Zainteresuje ona nie tylko teologów-moralistów ale też i kanonistów. We wprowadzeniu zaznacza autor, że narastający dziś gąszcz ustaw, przepisów i instrukcji w Kościele i w państwie nasuwa problemy tak w zakresie sumienia jak i w dziedzinie prawa. W dzisiejszym społeczeństwie i w literaturze z dziedziny etyki spotyka się dyskusję nad stanowiskiem człowieka wobec norm prawnych. Polaryzacja sięga od sceptycznego relatywizmu i skrajnej etyki sytuacyjnej aż do fanatyzmu przy realizowaniu obowiązujących norm. W tych warunkach wyłania się konieczność cnoty skłaniającej do racjonalnego traktowania norm, poznania i wolności, teorii i praktyki, jedności i różnorodności w przepisach prawnych. Tradycja nazywa tę cnotę epikeią. Ponieważ w ciągu wieków zmieniała się treść i zakres tego pojęcia, autor postawił sobie za cel zbadanie całego problemu w studium historyczno-systematycznym.